

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑΣ

SIMON CRITCHLEY

Σημειώσεις περί αυτοκτονίας

Simon Critchley, Notes on Suicide

© Simon Critchley 2015

Originally published by Fitzcarraldo Editions in the UK in 2015

© για την ελληνική γλώσσα, 2018, Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Επιμέλεια: Δημήτρης Παπακώστας

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Δάφνη Κουγέα

Σχεδιασμός, σελιδοποίηση: Βίβiana Γιούρη

Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ

Ξενοκράτους 48, 106 76 Αθήνα, τηλ. 210 7231271, fax 210 7254629

www.potamos.com.gr, info@potamos.com.gr

ISBN 978-960-545-110-3

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

SIMON CRITCHLEY

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑΣ

ΕΠΙΜΕΤΡΟ
David Hume
Περί αυτοκτονίας

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μυρσίνη Γκαλιά

 ποταμός

ΑΘΗΝΑ 2018

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Σημειώσεις περί αυτοκτονίας</i>	11
<i>Επίμετρο: David Hume, Περί αυτοκτονίας</i>	105
<i>Πηγές και ευχαριστίες</i>	127

*Πρέπει όλοι να πεθάνουμε;
Να πεθάνουμε πρέπει όλοι.
Όλοι πρέπει να πεθάνουμε
Να πεθάνουμε όλοι πρέπει.*

Επιτύμβια επιγραφή στο προαύλιο
της εκκλησίας Cunwallow,
Κορνουάλη, Αγγλία

I.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΑΥΤΟ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑΣ

Δ ΕΚΑ ΜΕΡΕΣ ΑΦΟΤΟΥ παρέδωσε το χειρόγραφο της *Αυτοκτονίας* στον εκδότη του, το 2007, ο Εντουάρ Λεβέ κρεμάστηκε στο διαμέρισμά του. Ήταν 42 ετών. Δύο χρόνια αφότου εκδόθηκε το *Περί αυτοκτονίας* του Ζαν Αμερί, το 1976, ο συγγραφέας πήρε υπερβολική δόση υπνωτικών χαπιών. Ήταν 65 ετών. Το 1960, περίπου δεκαοκτώ χρόνια αφότου ο Αλμπέρ Καμύ είχε θέσει και –έτσι πίστευε– επιλύσει το ζήτημα της αυτοκτονίας στο *Μύθο του Σίσυφου*, σκοτώθηκε σε αυτοκινητικό ατύχημα. Λέγεται πως είχε πει ότι ο θάνατος σε αυτοκινητικό ατύχημα είναι ο πιο παράλογος απ’ όλους τους θανάτους. Ο παραλογισμός του θανάτου του επιτείνεται από το γεγονός ότι είχε ένα αχρησιμοποίητο εισιτήριο τρένου στην τσέπη του. Ήταν 46 ετών.

Επιτρέψτε μου να δηλώσω εξαρχής, με τον κίνδυνο ν’ απογοητεύσω τον αναγνώστη, ότι δεν σχεδιάζω ν’ αυτοκτονήσω... ακόμα. Ούτε επιθυμώ να ενώσω τη φωνή μου

με αυτών που κηρύσσουν εντόνως ενάντια στην αυτοκτονία και δηλώνουν πως το να αφαιρέσεις την ίδια σου τη ζωή είναι κάτι ανεύθυνο κι εγωιστικό, ακόμη και επαίσχυντο και δειλό, πως οι άνθρωποι πρέπει να παραμένουν ζωντανοί με οποιοδήποτε κόστος. Η αυτοκτονία, κατά την άποψή μου, δεν αποτελεί προσβολή ούτε του νόμου ούτε της ηθικής, και δεν θα έπρεπε ν' αντιμετωπίζεται έτσι. Η πρόθεσή μου εδώ είναι να κατανοήσω απλώς το φαινόμενο, την ίδια την πράξη, τι προηγείται απ' αυτή και τι την ακολουθεί. Θα ήθελα να μελετήσω την αυτοκτονία από τη σκοπιά εκείνων που έκαναν το άλμα ή έφτασαν πολύ κοντά σ' αυτό – μπορεί και ν' ανακαλύψουμε πως η ικανότητα γι' αυτό το άλμα είναι εκείνο που μας καθιστά ανθρώπους. Θέλω να εξετάσω την αυτοκτονία από πολύ κοντά, προσεκτικά, και ίσως λίγο ψυχρά, χωρίς να καταλήγω κατευθείαν σε κρίσεις ή να υποστηρίζω ηθικές αξίες όπως το δικαίωμα στη ζωή ή το θάνατο. Πρέπει να κοιτάζουμε την αυτοκτονία κατάματα, έντονα και επί μακρόν, και να δούμε ποια χαρακτηριστικά, ποιο προφίλ, ποια εγγενή στοιχεία χαρακτηρίσει και ποιες πτυχές αναδύονται. Ίσως αυτό που βλέπουμε όταν κοιτάζουμε προσεκτικά είναι η δική μας διαστρεβλωμένη αντανάκλαση η μας κοιτά.

Φυσικά, ανεξάρτητα από την απάντησή του, το ερώτημα που θέτει ο Αλμπέρ Καμύ στο *Μύθο του Σίσυφου* είναι το σωστό. Για να κρίνει κανείς αν αξίζει να ζήσει μια ζωή, χρειάζεται να απαντήσει στο θεμελιώδες φιλοσοφικό ερώτημα: Πρέπει να ζήσω ή να πεθάνω; Να ζει κανείς ή

να μη ζει; Όπως θα δούμε σύντομα, το νομικό και ηθικό πλαίσιο που εξακολουθεί να διαμορφώνει τη σκέψη και την κρίση μας σχετικά με την αυτοκτονία παραμένει όμηρος σε μια χριστιανική μεταφυσική που δηλώνει πως η ζωή είναι δώρο του Θεού. Και κατά συνέπεια το να αφαιρέσεις τη ζωή σου είναι σφάλμα, παρόλο που οι Γραφές πουθενά δεν απαγορεύουν ρητά την αυτοκτονία (και, βεβαίως, η σταύρωση του Χριστού θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως μία σχεδόν αυτοκτονική πράξη). Αυτοκτονώντας κανείς, διακηρύσσουν οι χριστιανοί θεολόγοι, αναλαμβάνει μια εξουσία επί της ύπαρξής του που μόνον ο Θεός κατέχει. Κατά συνέπεια, η αυτοκτονία είναι αμάρτημα.

Από το δέκατο ένατο αιώνα και εξής, αυτή η θεολογική ρητορική παραγκωνίστηκε από την άνοδο της ψυχιατρικής, όπου η αυτοκτονία δεν ονομαζόταν αμάρτημα, αλλά αντιμετωπιζόταν ως μια ψυχική διαταραχή που απαιτεί θεραπεία διαφόρων ειδών. Αυτός παραμένει εν πολλοίς ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουμε την αυτοκτονία: μιλάμε με ευκολία (και όχι λανθασμένα) για την αυτοκτονική κατάθλιψη ως ασθένεια που αντιμετωπίζεται καλύτερα μέσω ενός συνδυασμού φαρμάκων –λιθίου, ας πούμε– και ψυχοθεραπείας. Όμως η εγγενής ηθική κριτική της αυτοκτονίας που μας έρχεται από τη χριστιανική θεολογία παραμένει αλώβητη και ισχυρή. Ακόμη κι όταν η κοινωνία ή το κράτος έχουν αντικαταστήσει το Θεό, ακόμη και τη στιγμή που η αυτοκτονία δεν θεωρείται έγκλημα, όπως συμβαίνει στη Δύση τον τελευταίο μισό

αιώνα, θεωρείται ακόμη ένα είδος αποτυχίας που προκαλεί μια αμήχανη αντίδραση. Σκεφτόμαστε πως η αυτοκτονία είναι κάτι θλιβερό ή λάθος, πολύ συχνά χωρίς να γνωρίζουμε γιατί. Και δεν ξέρουμε τι να πούμε, πέρα από μερικές κενές κοινοτοπίες.

Μας λείπει μια γλώσσα για να μιλήσουμε ειλικρινά για την αυτοκτονία, διότι το θέμα μας μοιάζει τόσο δύσκολο να το σκεφτούμε, ταυτόχρονα βαθιά δυσάρεστο και φρικιαστικά καθηλωτικό. Όταν κάποιος βάζει τέλος στη ζωή του, είτε πρόκειται για φίλο είτε για συγγενή είτε ακόμη και για κάποιον διάσημο με τον οποίο ταυτιζόμαστε – σκεφτείτε τις συγχευμένες αντιδράσεις στο θάνατο του Ρόμπιν Γουίλιαμς και του Φίλιπ Σέιμουρ Χόφμαν πρόσφατα (παρόλο που υποψιάζομαι ότι ιστορίες που είχαν τον ίδιο αντίκτυπο θα μπορούσαμε να βρούμε κάθε χρονιά)–, συνήθως ακολουθεί μία από αυτές τις δύο αντιδράσεις: είτε σκεφτόμαστε σιωπηρά πως ήταν ανόητοι, εγωιστές και ανεύθυνοι είτε αποφασίζουμε πως οι πράξεις τους προκλήθηκαν από παράγοντες πέραν του δικού τους ελέγχου (βαριά κατάθλιψη, χρόνιος εθισμός κτλ.). Αυτό σημαίνει πως αν αυτοκτόνησαν με δική τους ξεκάθαρη απόφαση, σιωπηρά τους καταδικάζουμε. Αν όμως δηλώσουμε πως οι πράξεις τους ορίζονταν από ανεξέλεγκτους συμπεριφορικούς παράγοντες όπως η κατάθλιψη, τους αφαιρούμε αυτή την απόφαση.

Ενάντια σ' αυτή την τάση, θέλω να δημιουργήσω ένα χώρο όπου θα μπορούμε να σκεφτούμε την αυτοκτονία ως

ελεύθερη πράξη που δεν θα έπρεπε να είναι ηθικά επιλήψιμη ή σιωπηρά καταδικαστέα. Η αυτοκτονία πρέπει να γίνει κατανοητή, κι έχουμε απελπισμένα ανάγκη από μια πιο ώριμη, συγχωρητική και στοχαστική συζήτηση γύρω από το θέμα. Πολύ συχνά, όλη η συζήτηση σχετικά με την αυτοκτονία κυριαρχείται από την οργή. Οι σύζυγοι, οι οικογένειες και οι φίλοι κάποιου που αυτοκτόνησε αντιμετωπίζουν κάθε απόπειρα συζήτησης της αυτοκτονίας με κατανοητό θυμό. Οφείλουμε όμως να τολμήσουμε. Οφείλουμε να μιλήσουμε.

Παράλληλα με την οργή όσων μένουν πίσω, υπάρχει και κάτι που μοιάζει να είναι αντιφατικό στην αντίδρασή μας στην αυτοκτονία. Από τη μια ο τρόμος μάς κάνει να σωπαίνουμε και μένουμε ενεοί όταν αυτοκτονεί κάποιος φίλος. Ίσως να ψελλίσουμε, χωρίς ν' απευθυνόμαστε σε κάποιον συγκεκριμένα: «Πώς μπόρεσε να το κάνει;» «Τι πρέπει να περνάει η γυναίκα του; Είχε βγει απλώς έξω για ψώνια, έτσι δεν είναι;» «Δεν ήταν και τα παιδιά στο σπίτι εκείνη την ώρα;» «Πώς ακριβώς κρεμάστηκε στο γραφείο του;» Αλλά δεν είναι ξεκάθαρο, ακόμη και καθώς αυτά τα ερωτήματα περνούν από το μυαλό μας, για ποιο λόγο το κάνουμε. Ψάχνουμε κάποια εξήγηση, κάποια δικαιολογία ή ίσως κάποιου είδους παρηγοριά που μας επιτρέπει να διαφοροποιηθούμε από το άτομο που αυτοκτόνησε; Μας κάνει να νιώθουμε καλύτερα; Και αν μας κάνει να νιώθουμε καλύτερα, θα έπρεπε;

Σκεφτείτε το ακόλουθο σενάριο, που έζησα πριν από λίγο καιρό στο Παρίσι. Μετά το δείπνο και λίγο κρασί, ένας παλιός μου φίλος μού μιλούσε για την αυτοκτονία του στενού, παιδικού του φίλου, τον οποίο δεν γνώριζα καθόλου. Καθόμουν και παρακολουθούσα το φίλο μου να αφηγείται την ιστορία της αυτοκτονίας με λεπτομέρειες, και να τη συνδέει με τις αυτοκτονίες άλλων φίλων του κατά τα τελευταία, αρκετά, χρόνια. Ένωθα την ένταση των συναισθημάτων του να δυναμώνει κι αυτό με τρόμαξε. Ήξερα πως υπέφερε πρόσφατα από κατάθλιψη. Είχε αρχίσει ν' αναστατώνεται φανερά. Άκουγα με προσοχή, δεν ήθελα να φανώ ασεβής ή αδιάφορος. Ήθελα πραγματικά να βοηθήσω το φίλο μου, αλλά διαπίστωσα πως είτε έκανα ηλίθιες ερωτήσεις είτε έλεγα κοινοτοπίες. «Τουλάχιστον ηρέμησε πια». Είναι λες και η εγγύτητά μας με την αυτοκτονία, το γεγονός ότι η μοίρα μας βρίσκεται κυριολεκτικά στα χέρια μας, είναι κάτι που δεν αντέχουμε σχεδόν, και οι λέξεις μάς προδίδουν. Η ταυτόχρονη εγγύτητα και απόσταση από την αυτοκτονία μάς καθιστά μουγκούς. Ή αλλάζουμε θέμα συζήτησης: «Λοιπόν, τι κάνει ο Πολ τώρα τελευταία;»

Από την άλλη, το θέμα της αυτοκτονίας μάς κάνει εξαιρετικά ομιλητικούς. Με ρωτούν συχνά στις κοινωνικές συναναστροφές, συνήθως επειδή οι άνθρωποι δεν μπορούν να σκεφτούν κάτι άλλο να πουν, τι δουλεύω, τι γράφω. Αν πω, «Για τη σχέση ανάμεσα στο σοφιστή Γοργία και τις τραγωδίες του Ευριπίδη» ή «Για τις χωρικές τεχνολο-

γίες της μνήμης» ή «Για την ιδέα του Χάιντεγκερ σχετικά με την ολοκλήρωση της μεταφυσικής και την υπέρβασή της», συνήθως μου απαντούν μ' ένα ευγενικό «Αλήθεια; Τι ενδιαφέρον». Συνήθως ακολουθεί μια αμήχανη σιωπή. Αν όμως πω ότι γράφω μια σύντομη πραγματεία για την αυτοκτονία, τότε, έπειτα από έναν αρχικό δισταγμό, ανοίγουν οι κερχόπορτες και ξεχύνεται ένα κύμα συναρπαστικών ιστοριών, απόψεων κι επιχειρημάτων. Οι άνθρωποι αρχίζουν να ξεσπούν και να αφηγούνται ιστορίες χαμένων ζώων που θα μπορούσαν να είχαν σωθεί. Μιλούν για την κάθοδο του φίλου τους στην παγωμένη κόλαση της κατάθλιψης, και ίσως και για τη δική τους. Εξιστορούν χαρωπά ηρωικούς και καλούς θανάτους και –ακόμα πιο χαρωπά– το αντίθετο: την κωμικά καταγέλαστη αποδήμηση που προκαλεί ένα σιγανό, κούφιο γέλιο. Μιλούν, συχνά εμμέσως, για το δικό τους φόβο του θανάτου και τους τρόπους με τους οποίους έχουν σκεφτεί το τέλος τους ή ίσως έχουν προσπαθήσει κιόλας να το συναντήσουν.

Μπροστά στην αυτοκτονία, λοιπόν, είμαστε ταυτόχρονα παράδοξα μετρημένοι και ασυνήθιστα ομιλητικοί: δεν έχουμε λέξεις και οι λέξεις ξεχειλίζουν. Οποιαδήποτε όμως αντίφαση, είναι μόνο φαινομενική, όχι ουσιαστική. Αυτό που βλέπουμε εδώ είναι μια αναστολή, ένα τεράστιο κοινωνικό, σωματικό και υπαρξιακό μπλοκάρισμα που μας κυκλώνει και σταματά τη σκέψη μας. Είτε έχουμε απεγνωσμένη περιέργεια για τις απαίσιες, προσωπικές, ανατριχιαστικές λεπτομέρειες των τελευταίων στιγμών

μιας αυτοκτονίας και αναζητούμε φρικτές ιστορίες όποτε μπορούμε, είτε δεν μπορούμε να τα κοιτάζουμε όλ' αυτά καθόλου επειδή η προοπτική είναι πολύ τρομακτική. Αντιθέτως, με τα χέρια στο πρόσωπο, κοιτάζουμε μέσ' απ' τα δάχτυλά μας σαν να παρακολουθούμε ταινία τρόμου. Όπως και να 'χει, κρύβουμε κάτι, σταματάμε κάτι, αποκρύπτουμε κάτι μέσω της σιωπής μας ή της ακατάσχετης φλυαρίας μας ή, εδώ που τα λέμε, της οργής.

Οι άνθρωποι δεν πετούν στα σκουπίδια τη ζωή τους ελαφρά τη καρδία ή αδιάφορα. Όπως είπε ο Ντέιβιντ Χιουμ στο εξαιρετικό, σύντομο δοκίμιό του για την αυτοκτονία, που εκδόθηκε μετά το θάνατό του, «Πιστεύω ότι κανείς, ποτέ, δεν πέταξε μια ζωή όσο άξιζε να την κρατήσει». Η φράση που μας κάνει να σκεφτούμε είναι «όσο άξιζε να την κρατήσει». Υπό ποιες συνθήκες αξίζει ή όχι να κρατήσει κανείς μια ζωή; Η θέση του Χιουμ είναι πως όταν η ζωή έχει γίνει ένα βάρος που δεν αντέχεται πια, δικαιολογείται αυτός που την τερματίζει. Το ερώτημα έχει να κάνει με τα όρια της αντοχής, τα οποία είναι όρια που οφείλει να κατανοήσει κανείς μέσω του στοχασμού και της συμπόνιας, χρησιμοποιώντας τα δύο απλά εργαλεία της ενσυναίσθησης και της ενδοσκόπησης, που δανείζομαι από τον Ζαν Αμερί.

Διακινδυνεύοντας να πω πολλά –και να έρθω σε αντίφραση με τον εαυτό μου–, υπάρχει κάτι παραπάνω από την

ενδοσκόπηση. Για μένα το ερώτημα της αυτοκτονίας δεν είναι στην πραγματικότητα, ή μάλλον καθόλου, ακαδημαϊκό ζήτημα. Για λόγους που δεν χρειάζεται να αναλύσουμε εδώ, η ζωή μου έχει διαλυθεί τον τελευταίο χρόνο περίπου, όπως η ζάχαρη στο ζεστό τσάι. Για πρώτη φορά στη ζωή μου έχω βρεθεί να παλεύω πραγματικά με σκέψεις αυτοκτονίας, με τον «αυτοκτονικό ιδεασμό», όπως καθόλου βοηθητικά ονομάζεται. Αυτές οι σκέψεις παίρνουν διαφορετικές μορφές, πολλαπλές φαντασιώσεις αυτοκαταστροφής, που συνήθως έχουν ως κίνητρο την αυτολύπηση, την απέχθεια για τον εαυτό μου και την εκδίκηση. Δεν θα τις καταγράψω. Είναι οικείες, τετριμμένες και θα εμφανιστούν έμμεσα εδώ κι εκεί όσο προχωράμε. Φυσικά, λέγοντάς το αυτό ομολογώ ότι ίσως δεν πρέπει να εμπιστευτείτε την πρώτη φράση αυτού του βιβλίου. Αλλά, σας παρακαλώ, μην τρομάζετε. Όπως λέει ο χαρακτήρας του Ραστ Κολ στη σειρά *True Detective*, «Δεν έχω την κράση να αυτοκτονήσω». Ή πάλι, με τα λόγια του υπέροχου αγγλικού συγκροτήματος που τόσο μας λείπει, των Black Box Recorder, «Η ζωή είναι άδικη: αυτοκτόνησε ή ξεπέρασέ το». Το δοκίμιο αυτό είναι μια απόπειρα να το ξεπεράσω.

Αφού αποφάσισα να προσπαθήσω να σκεφτώ το ζήτημα της αυτοκτονίας με τον μοναδικό τρόπο που γνωρίζω –γράφοντας–, άρχισα να σκέφτομαι πού να το κάνω. Ένιωθα να χρειάζομαι κάποια άγκυρα, κάτι να με κρατάει σφιχτά από τη βαρυτική έλξη του παρελθόντος, κάτι

που θα σταματούσε κάθε παραστράτημα και θα επέτρεπε στις λέξεις να έρθουν χωρίς πίεση, χωρίς αναστάτωση, χωρίς βιασύνη. Κι έτσι ήρθα εδώ, σε μια ευχάριστη παραλιακή πόλη μεσαίου μεγέθους στην ανατολική Αγγλία: ένα μέρος που έχω επισκεφτεί πολλές φορές, όχι και πολύ μακριά από εκεί που ζούσα μέχρι να μετακομίσω στη Νέα Υόρκη πριν από έντεκα χρόνια. Έχω νοικιάσει ένα δωμάτιο σε ξενοδοχείο και ήρθα για να κοιτάζω τη Βόρεια Θάλασσα. Ατελείωτα γκρι-πράσινα-καφέ κύματα χτυπούν ηχηρά την ακτή καθώς γράφω. Η παραλία έχει χαλίγια και απότομη κλίση. Ο άνεμος είναι ακατάπαιστος και η βροχή αδιάκοπη. Μεγάλοι γλάροι κινούνται πέρα δώθε. Τα κρωξίματά τους χάνονται στις ριπές του αέρα. Ένα καρβάνι από σύννεφα διασχίζει τον ορίζοντα ατελείωτα, από τα δυτικά προς τ' ανατολικά, κατευθυνόμενο προς τις ολλανδικές ακτές, κάπου κοντά στο Βλίσινγκεν, από το οποίο προέρχεται το όνομα του Φλάσινγκ της Νέας Υόρκης. Πλησιάζει το χειμερινό ηλιοστάσιο και ο ουρανός έχει μια ταλαιπωρημένη μεγαλοπρέπεια. Το φως στραγγίζεται απ' αυτή τη χρονιά. Ήρθα να συναντήσω το σκοτάδι στο σκοτάδι, στο τέρμα της γης, απέναντι στη θάλασσα: την τεράστια, την απέραντη.

Ίσως το κοντινότερο σημείο που φτάνουμε στο θάνατο να είναι μέσω της γραφής, με την έννοια πως όταν γράφουμε, παίρνουμε μια άδεια από τη ζωή, εγκαταλείπουμε προσωρινά τον κόσμο και τις ασήμαντες έγνοιες μας ώστε να προσπαθήσουμε να δούμε τα πράγματα πιο καθαρά.

Γράφοντας, κάνει κανείς ένα βήμα πίσω και βγαίνει από τη ζωή προκειμένου να τη δει πιο ψύχραιμα, ταυτόχρονα από μεγαλύτερη απόσταση αλλά και εγγύτητα. Με πιο σταθερό βλέμμα. Γράφοντας, μπορεί κανείς να παραθέσει με ηρεμία τα πράγματα: φαντάσματα, στοιχειώματα, τύψεις και τις αναμνήσεις που μας γδέρνουν ζωντανούς.

II.

ΓΙΑΤΙ Η ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ αντιμετωπίζεται ως παράνομη, ανήθικη ή ενάντια στη θρησκεία; Η αντίθεση ανάμεσα στις σύγχρονες και τις αρχαίες απόψεις περί αυτοκτονίας είναι εντυπωσιακή. Παρόλο που ο Πλάτωνας θεωρούσε την αυτοκτονία ατίμωση, δεχόταν αξιοσημείωτες εξαιρέσεις, μία από τις οποίες επέτρεπε την αυτοκτονία με εντολή δικαστηρίου, όπως ήταν η περίπτωση του δασκάλου του, του Σωκράτη. Η εξάσκηση της φιλοσοφίας, λοιπόν, ξεκινά με μια αυτοκτονία. Το να φιλοσοφεί κανείς σημαίνει να μαθαίνει πώς να πεθάνει, υποστηρίζει ο Σωκράτης στον *Φαίδωνα*, ενώ ταυτόχρονα αφηγείται στους μαθητές του ιστορίες σχετικά με την αθανασία της ψυχής. Του Σωκράτη του δόθηκε η εναλλακτική του εξοστρακισμού, που για εκείνον θα ήταν ακόμα χειρότερος – η προοπτική να εγκαταλείψει την Αθήνα ήταν χειρότερη από το να εγκαταλείψει τη ζωή.

Αντιμέτωποι με έναν πιο παγκοσμιοποιημένο και αβέβαιο αυτοκρατορικό κόσμο, οι Στωικοί όπως ο Σενέκας υιοθέτησαν μια πιο ριζοσπαστική στάση απέναντι στην αυτοκτονία, υποστηρίζοντας πως η συντομία της ανθρώπινης ζωής δεν ήταν λόγος θλίψης. Όταν μια ανθρώπινη ζωή δεν ευδοκιμεί πλέον λόγω κακής τύχης, έχει κανείς το δικαίωμα να την τερματίσει. Ο Σενέκας συμβουλεύει ότι ένας σοφός άνθρωπος, ένας φιλόσοφος, «ζει όσο οφείλει, όχι όσο μπορεί». Είναι γνωστό ότι ο Σενέκας διατάχθηκε από τον Νέρωνα να αυτοκτονήσει, παρόλο που η αυτοκτονία του δεν ήταν πολύ επιτυχημένη και φαίνεται ότι χρειάστηκε υπερβολικά πολύ χρόνο για να πεθάνει. Ο Τάκιτος αναφέρει ότι, μην καταφέροντας να πεθάνει από αιμορραγία λόγω της προχωρημένης του ηλικίας και της λιτής διατροφής του, ο Σενέκας ζήτησε δηλητήριο, σαν τον Σωκράτη, αλλά ούτε κι αυτό λειτούργησε. Τελικά, τον έβαλαν σε μια μπανιέρα γεμάτη καυτό νερό και τον έπνιξαν οι υπηρέτες του.

Λαμβάνοντας υπόψη μας αυτό το ελληνορωμαϊκό πλαίσιο, ποιο είναι το πρόβλημα με την αυτοκτονία; Πώς μετατοπίστηκε η αντίληψή μας για την αυτοκτονία από τη μερική αποδοχή της, στην αρχαιότητα, στην απαγόρευσή της, που συναντάμε στους αιώνες που ακολουθούν; Το κλειδί για την απάντηση αυτών των ερωτημάτων είναι η χριστιανική θεολογία. Θα ήθελα όμως αυτή την τελευταία να την προσεγγίσω μέσω μιας συναρπαστικής ιστορίας για έναν σχετικά άγνωστο, αφανή πραγματικά, Ιταλό

φιλόσοφο που ονομάζεται Κόμης Αλμπέρτο Ραντικιάτι ντι Πασεράνο ε Κοκονάτο (1698-1737). Αυτό θα μου δώσει τη δυνατότητα να διατρέξω αρκετά επιχειρήματα, θέσεις και προκαταλήψεις σχετικά με την αυτοκτονία, σχεδόν σαν να σκουπίζω υπολείμματα, ξερά φύλλα και κλαράκια, πράγμα που θα μας επιτρέψει να δούμε το λασπώδες έδαφος αποκάτω πιο καθαρά.

Γεννημένος σε μια αριστοκρατική οικογένεια του Πιεμόντε, ο Ραντικιάτι ασπάστηκε τον προτεσταντισμό και εξορίστηκε οικειοθελώς στο Λονδίνο. Το 1732 εξέδωσε ένα φυλλάδιο 94 σελίδων, *Μια φιλοσοφική διατριβή περί θανάτου* (*A Philosophical Dissertation upon Death*), όπου προσπαθούσε να νομιμοποιήσει την αυτοκτονία ενάντια στους ηθικούς και νομικούς περιορισμούς του χριστιανισμού και του κράτους. Το φυλλάδιο προκάλεσε τεράστια αίσθηση στο Λονδίνο και αναγορεύτηκε από τον Γενικό Εισαγγελέα, έπειτα από επαναλαμβανόμενες εισηγήσεις του Αρχιεπισκόπου του Λονδίνου, ως «το πλέον ασεβές και ανήθικο βιβλίο». Ο Ραντικιάτι συνελήφθη, του επέβαλαν ένα μεγάλο πρόστιμο και διέφυγε προς τις ανεκτικότερες Ηνωμένες Επαρχίες, όπως λεγόταν κάποτε η Ολλανδία. Αναφέρεται ότι, δυστυχώς, πέθανε τελείως άπορος στο Ρότερνταμ μερικά χρόνια αργότερα. Του παραστάθηκε ένας Ουγενότος ιερέας, ο οποίος δήλωσε ότι, πριν από το θάνατό του, ο Ραντικιάτι διακατεχόταν από τρόμο, απαρνήθηκε όλα όσα είχε γράψει κι επέστρεψε στην προτεσταντική πίστη.